

EXPRESSION OF MYTHOLOGICAL SYMBOLS IN UZBEK AND PERSIAN POETRY

Dinora Yusupova

Lecturer, Tashkent State University of Oriental Studies

dinoryus2021@mail.com

Abstract: This article provides a genesis and comparative analysis of the reflection of mythological symbols in Eastern poetry. Common myths, their classification and definition are given. The article is devoted to a comparative analysis of symbolic images in eastern poetry, especially in Uzbek and Persian poetry. The interpretation of the Simurgh bird in Uzbek, Persian, Turkish literature and the Avesta is briefly explained. The interpretation of the Simurgh bird in Uzbek and Persian literature is comparatively studied and revealed through the example of the works of Hamid Olimjon, the great poet of our national literature, and Siyovush Kasroi, a modern Iranian poet and spiritualist.

Keywords: Symbolism, image of a bird, Simurgh, “Avesta”, Zoroastrian mythology, Farididdin Attar, Alisher Navoi, Firdavsi, Hamid Olimjon, “Parizod and Buned” Siyovush Kasrai

O‘ZBEK VA FORS SHE’RIYATIDA MIFOLOGIK TIMSOLLAR IFODASI

Yusupova Dinora

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti o‘qituvchisi

dinoryus2021@mail.com

Annotasiya: Mazkur maqolada mifologik timsollarning sharq she’riyatida aks etishi uning genezisi va qiyosiy tahlili amalga ashirilgan. Qafingi miflar, ularning

tasnifi hamda ta'rif keltirib o'tilgan. Maqolada sharq she'riyatida, xususan o'zbek va fors she'riyatida simvolik obrazlarining qiyosiy tahliliga bag'ishlanadi. Simurg' qushining o'zbek, fors, turkiy adabiyot hamda "Avesto"dagi talqini qisqacha yoritib o'tiladi. Simurg' qushining o'zbek va fors adabiyotidagi talqini qiyosiy o'rganilib, milliy adabiyotimizning zabardast shoiri Hamid Olimjon va eron zamonaviy she'riyati nomoyandasi Siyovush Kasroi ijodi misolida ochib beriladi.

Tayanch so'zlar: Simvolizm, qush obrazi, Simurg', "Avesto", zardo'shtiylik mifologiyasi, Farididdin Attor, Alisher Navoiy, Firdavsiy, Hamid Olimjon, "Parizod va Bunyod" Siyovush Kasroi

Аннотация: В данной статье проводится генезис и сравнительный анализ отражения мифологических символов в восточной поэзии. Приводятся распространенные мифы, их классификация и определение. Статья посвящена сравнительному анализу символических образов в восточной поэзии, особенно в узбекской и персидской поэзии. Кратко поясняется трактовка птицы Симург в узбекской, персидской, турецкой литературе и «Авесте». Сравнительно изучается трактовка птицы Симург в узбекской и персидской литературе и раскрывается на примере произведений Хаида Олимджона, великого поэта нашей национальной литературы, и Сийовуша Касрои, современного иранского поэта и спиритуалиста.

Ключевые слова: Символизм, образ птицы, Симург, «Авеста», зороастрийская мифология, Фаридиддин Аттар, Алишер Навои, Фирдавси, Хамид Олимджон, «Паризод и Бунед» Сиёвуш Касраи.

Abstract: This article provides a genesis and comparative analysis of the reflection of mythological symbols in Eastern poetry. Common myths, their classification and definition are given. The article is devoted to a comparative analysis of symbolic images in eastern poetry, especially in Uzbek and Persian poetry. The interpretation of the Simurgh bird in Uzbek, Persian, Turkish literature and the Avesta is briefly explained. The interpretation of the Simurgh bird in Uzbek and Persian literature is comparatively studied and revealed through the example of

the works of Hamid Olimjon, the great poet of our national literature, and Siyovush Kasroi, a modern Iranian poet and spiritualist.

Keywords: Symbolism, image of a bird, Simurgh, “Avesta”, Zoroastrian mythology, Farididdin Attar, Alisher Navoi, Firdavsi, Hamid Olimjon, “Parizod and Buned” Siyovush Kasrai

Kirish. Dunyoning barcha xalqlari taraqqiyotining dastlabki bosqichlarda olam va odam haqidagi tasavvurlaridan kelib chiqib, hayot, o‘lim, borliq, dunyoning yaralishi haqida miflar yaratishgan. miflarda makon va zamon chegaralari buziladi: o‘tmish, bugun va kelajak qorishiq holda keladi. Bu holat ijodkorlarga asari orqali aytmoqchi bo‘lgan fikrlarini yoki hikmatlarini bayon qilish, singdirish yo‘lini osonlashtiradi. Mifning poetik xususiyatlari aynan mana shu jihati bilan keng imoniyatlar beradi. Qadim miflarda odamlarning ezgulik va yovuzlik kuchlariga bo‘lgan munosabatlari va hayotiy tasavvurlari hosilasi sifatida o‘sha davr ijtimoiy, botiniy va ma’naviy hayotini ma’lum ma’noda ramzlashtirgan. Yozuvchi Nazar Eshonqul mifologik tafakkurga quyidagicha ta’rif beradi: “Mifologik tafakkur” – xalqning faqat quvvayi hofizasini emas, tarixi, ma’naviy-ruhiy sarchashmalari, xayolot kengligi, badiiy salohiyati hamda tafakkur tarzini belgilab turishi, o‘zida shu xalqning yozma bitiklari qamrab ololmaydigan davrlar haqida ko‘plab ma’lumot bera olishi bilan ham ahamiyatlidir.[1;88]

Asosiy qism. Sharq xalqlarining o‘zaro madaniy va adabiy aloqalari davrlar osha doimo rivoj topib, taraqqiy qilib boruvchi jarayondir. Jahon xalqlari adabiyoti tarixida bu jarayondan chetda qolgan badiiy so‘z san’atini topish qiyin. Jumladan, qadimdan O‘rta Osiyo sarzaminida yonma-yon yashab kelayotgan o‘zbek va eron xalqlari adabiyoti ham bundan mustasno emas. O‘zbek va Eron xalqlari uzoq asarlar davomida yonma-yon yashaganliklari uchun ular o‘rtasida ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy munosabatlarning ildizlari ham qadimiyydir. Ularning tarixi, taqdiri, bosib o‘tgan yo‘li, turmush tarzi, kurash sahifalari, urf-odatlarini diniy e’tiqodining biri-biriga monandligi o‘sha bahamjihat hayot sahifalarining natijasidir.

Bularning barchasi o'zbek va tojik adabiyotlari o'rtasida asrlar davomida adabiy aloqa va ta'sirning shakllanishi, taraqqiyoti uchun zamin hozirladi.

Sharq she'riyatida ramzlar alohida ahamiyat kasb etadi. Mifologizm – ramzlar tili adabiyotda alohida ahamiyatga egadir. Biz miflardagi ramzlarni ijodiy sharhlay olsakgina xalq tafakkurining qudratini anglaymiz. Shu bilan birga mifologik asarlarning asl mohiyatini tushunamiz. Miflar – badiiy asarda inson ruhiga, mohiyatiga kirishning bir vositasi. Sharqda ko'plab ijod ahli tomonidan o'z ijodiy merosida ramziy obrazlardan foydalanilgan. Shoirlarning sevimli obrazlaridan biri bu - qush obrazidir. Qush obrazi dastlab she'riyatda bulbul, xo'roz ko'rinishida namoyon bo'lgan va har biri o'z ramziy ma'nosiga ega.

Simurg' - sharq xalqlari og'zaki poetik ijodidagi afsonaviy qush obrazi; osmonda uchish, uzoq manzilni yaqin qilish haqidagi asriy orzu - umidlarning ramziy ifodasi. Dastlab, Eron mifologiyasida paydo bo'lgan.

Simurg' – adabiy yashaydigan qush. U Anglam daraxtining shohlariga in qurgan. Berton uni skandinaviya burguti bilan tenglashtiradi. Kichik Edda yozishmalariga muvofiq, unga barcha bilimlarni egallash buyurilgan va Iggdrasil deb ataladigan Borliq daraxtining shohlarida yashaydi. Sautining “Talaba” (1801) va Floberning “Avliyo Antoniyning tavbalari” (1874) da Simurg' Anqo nomi bilan tilga olinadi. Flober uni malika Bilqisning xizmatkori darajasida ko'radi. Bu qushni to'q sariq metal patli, odam boshli, to'rt qanotli, qirg'iy tirnoqli va ulkan tovus dumli qush sifatida tasvirlaydi. [2;244]

Avesto'da “*senemurg*” shaklida ishlatilgan. “Avesto”ning XIV yashtida tasvirlanishicha, “*Saena merug'a*” bahaybat qushi Vorukasha dengizining o'rtasidagi “*hayot daraxti*”ning tepasida uya qurgan. Bulutdek ulug'vor qanotlari bilan “*hayot daraxti*”ni yovuzlik kuchlaridan himoya qiluvchi

“*Saena merug'a*” (Simurg') xaqidagi ilk miflar, nazarimizda, Vorukasha yoki “Qirg'oqsiz dengiz” deb ataluvchi Orol dengizi bo'ylarida, ya'ni qadimgi Xorazm vohasida yaratilgan. “Avesto” mifologiyasi tadqiqotchisi K.V.Treverning ta'kidlashicha, bu xayoliy qush nomi dastlab Saena-merug'a shaklida bo'lib, “it-qush” degan ma'noni anglatgan ekan. Simurg' qadimgi zardo'shtiylik

mifologiyasida it boshli, qush siyratli asotiriy jonzot sifatida tasvirlangan. Chunonchi, *“Bundaxishn”da “o‘n birinchi bo‘lib tunda yashaydigan mavjudotlar yaratilgan, shulardan ikkitasi – o‘z bolalarini ko‘krak suti berib boqadi. Bu Senmurv va ko‘rshapalak bo‘lib, tunda uchadilar. Aytilganidek, tunda kun ko‘ruvchilardan it-qush va mushakdor jonivor yaratilgan, chunki ular qushga o‘xshab uchadigan, og‘zida itniki singari tishlari bor, mushakdor jonivorlar kabi g‘orlarda yashaydilar”*. *“Bundaxishn”ning boshqa bir joyida esa “qushlar orasida ikkitasi boshqalardan farqli qilib yaratilgan: bu Senmurv va ko‘rshapalak bo‘lib, og‘izlarida tishi bor bo‘lgan bu jonivorlar bolasini ko‘krak suti berib boqadi”*.

Simurg‘ qushi mumtoz adabiyotimizda ham buyuk mutafakkirlarimiz tomonidan nihoyatda go‘zal talqin qilingan. Fariddidin Attorning *“Mantiq ut-tayr”* va Alisher Navoiyning *“Lison ut tuyr”* asarlari fikrimiz isbotidir.

Attorning *“Mantiq-t-tayr”*dagi g‘oyaga ko‘ra, undagi qushlar Simurg‘ning soyasi, xolos. Ya‘ni ular Simurg‘ga intilganlaridagina ahamiyatli. Qushlar (insonlar)ning bu dunyodagi hayoti hijron va ayriliqda, dostonidagi qushlar so‘nggi vodiya Simurg‘ bilan birlik kasb etadilar. Navoiy dostonida esa riyozat chekish asnosida poklanib, o‘zlaridagi Simurg‘ni kashf etadilar.

Navoiy talqinidagi Simurg‘ butun insoniyatning yaxlitda erishuvi mumkin bo‘lgan Oliy takomil bosqichiga har bir kishi, har bir jamoa o‘zicha kamolot hosil qilib yetisha olmaydi. Butun insoniyat (jami qushlar) unga birgalikda intilmog‘i, birga-birga parvoz qilib, yo‘l mashaqqatlarini birga yengib o‘tib erishmoqlari mumkin. Simurg‘ – bir qush emas, kamolotning oliy bosqichi – Tavhid bosqichiga ko‘tarilib yetgan o‘ttiz qush (*“si murg”*)ning birligi – ma‘naviy yagonalik hosil qila bilgan uyg‘un insonlar jamoasi, yaxlit insoniyat. Ularning simurg‘ sari mashaqqatli yo‘li – baxtli va odilona jamiyat sari tarixiy izlanish jarayoni.

Turkiy xalqlarda Simurg‘ning Humo, Anqo, Davlat qushi, Baxt qushi, Marqumomo, Kuntubulg‘on, Bulbuligo‘yo va boshqa variantlari mavjud. Simurg‘ obrazi *“Qahramon”*, *“Oynai jahonnamo”*, *“Rustam”*, *“Kenja botir”* kabi ertaklarda keng tasvirlangan. Bu obraz yozma adabiyotda ham uchraydi.

Simurg‘ o‘zbek xalq ertak va afsonalarida ijobiy qahramonning do‘sti, himoyachisi, hamrohi, uni “*yetti zulmat ichi*”dan olib chiquvchi fantastik qush sifatida gavdalanadi. O‘zbek adabiyotida “simurg‘” haqidagi afsonalar asosida atoqli shoir Hamid Olimjon o‘zining “Parizod va Bunyod” asarini yozgan. Ularda afsonaviy obraz shartli vosita sifatida mualliflarga qadimgi o‘tmishdagi real voqelik haqida fikr yuritish imkonini beradi.

Simurg‘ – qadim ajdodlarimizning ibtidoiy tushunchasiga ko‘ra, totemistik homiylik timsoli, botirlarga madadkor bo‘lmish ulkan qush. Bu go‘zal lirik obraz qachon aniq paydo bo‘lgani ma’lum emas, ammo Simurg‘ bilan bog‘liq qadimiy syujetlar Sharq xalqlari folklorida keng tarqalgan. U qahramonni ulkan qanotiga mindirib, Yer osti dunyosiga olib tushish yoki Zaminga chiqarib qo‘yish vazifasini uddalay oladi.

O‘zbek xalq sehrli ertaklarida tasvirlangan Simurg‘ qush ham tarixan “Avesto” mifologiyasidagi *Senmurv* obrazining epik tafakkur tizimidagi evolyusiyasi natijasida yuzaga kelgan personaj hisoblanadi. Garchi o‘zbek ertakchiligi an’anasida Simurg‘ning ko‘rinishi va funksiyasida Senmurvgacha xos sifatlar ko‘zga tashlanmasada, ammo bu afsonaviy qushning qahramonni o‘zga olamga olib borishi bilan bog‘liq bir detal unda “*it-qush*”ga doir ayrim belgilar saqlanganligini ko‘rsatadi. [3;15,17].

“Zorliq bilan Mungliq” ertagida “Simurg‘ bir tomondan qor - yomg‘ir bilan uchib kelibdi va maydalab tashlangan ajdarni yutib yuboribdi”[4;214]. Bu obraz ishtirok etgan ertaklarda qushning ustiga minib olganicha o‘zga olamga safar qilayotgan yoki yorug‘ dunyoga qaytib chiqayotgan qahramon to manzilga yetguniga qadar Simurg‘ni go‘sht berib boqadi. Bu esa Simurg‘ “Bundaxishn”da qayd qilinganidek, “*og‘zida tishi bor*”, ya’ni itga o‘xshab go‘shtxo‘r jonzot ekanligini anglatadi. Bizningcha, Senmurv yoki Simurg‘ qadimgi o‘rta osiyoliklar mifologiyasida it gavdali, qush qanotli afsonaviy jonivor sifatida tasvirlangan. Keyinchalik esa bu mifologik tasavvurlar unutilib ketdi. endi u ertak va dostonlarimizda qahramonni mushkul ahvoldan qutqaruvchi, poloponlarini ajdar xurujidan omon saqlab qolgan qahramonni olis manzillarga tez yetkazuvchi, epik

qahramonga ko‘maklashuvchi xayoliy qush obrazi tarzida tasvirlana boshladi. Aslida esa Simurg‘ haqidagi mifologik tasavvurlar genetik jihatdan qush tuxumidan chiqqan it hamda qushdek ucha oladigan qanotli it – grifon haqidagi qadimgi mifologik afsonalarga aloqadordir.

Qadimgi kosmogonik mifologiyada Simurg‘ obrazining olamning samoviy tuzilishi bilan bevosita aloqador bo‘lgan afsonaviy hayot daraxti bilan bog‘liq holda talqin qilingan. VI asrda pahlaviy tilida (qadimgi fors tilida) yaratilgan “Minokexrat” yodgorligi matnining 62-bobida bu samoviy obraz evolyusiyasini keng qamrab oluvchi mifik tushunchalar kartinasi namoyon bo‘ladi: *“O‘liklarga jon ato qiluvchi hayot daraxti Xoma Vorukasha dengizining o‘rtasida o‘sadi. Hayot daraxtini makon qilgan Semurv (Simurg‘) ezgulik homiysidir. Har gal uyasidan ko‘tarilganda daraxt shoxlaridan minglab yangi novdalar o‘sib chiqadi va har safar qo‘nganida minglab shoxlar sinib, ja‘mi o‘simliklar urug‘lari turli tomonga sochiladi”*. [5;11-12]

Hayot daraxtining samoviy qush bilan bog‘liqligi haqidagi tasavvurlarni Skandinaviya, Hind-yevropa, Sibir, arab xalqlari mifologiyasida ham uchraydi. Shu narsa diqqatga sazovorki, miflardagi hayot daraxtining uchida katta qush tasvirlansa (qadimiy hind-eron miflarida – Simurg‘, arablarda – Qaqnus), ildizlariga ilon o‘ralib yotadi (Skandinaviyaliklar miflarida Nidxegg nomli ilon). Mifik *“hayot daraxti”* “Avesto”da tasvirlangan Xoma (hind mifologiyasida – Soma) yoki “Xvarri” (“Sersuv”) nomli daraxtni eslatsa, qush va ilon hamda Sharq folkloridagi Semurg‘ va u uya qurgan katta daraxtga chirmashayotgan ilon obrazlari orasida hayron qolarli o‘xshashlik bor.

Firdavsiy sharq dostonchiligida birinchi bo‘lib afsonaviy qush Simurg‘ obrazini yaratdi. G‘ayritabiiy kuch va qudratga ega bo‘lgan bu parranda Zolning chaqaloqligi davri tasviridan to Isfandiyor dostonigacha bo‘lgan voqealarda ishtirok etadi. Simurg‘ hamisha Zoli Zar va uning avlodlariga eng og‘ir damlarda ko‘maklashadi. Masalan, “Shohnoma”ning “Rustami dostonning onadan tug‘ilishi” bo‘limida Rudoba tug‘ruq dardidan qiynalib, hushidan ketadi. Hamma sarosimada tushgan vaqtda Simurg‘ning patini yodga olishadi. Zol darrov olov yoqib, Simurg‘ning

patina olovga tashlaydi. Bir zumda Simurg‘ samoda paydo bo‘ladi. U Zolga qarata Shunday deydi:

*Topib keltiringlar olmosdek pichoq,
Bilimdon kimsani topingiz shu choq.
Sanamni may bilan avval mast qiling,
Dilidagi alam shastin past qiling.... [6;92-35]*

Simurg‘ o‘z yordami bilan Rudobani osonlik bilan darddan xalos etadi va bolaga Rustam deya ism qo‘yadilar.

Simurg‘ odamdek gapiradi, jang-u jadallarda Zoli zar va Rustamga yordam beradi, goh donishmand tabib qiyofasida hayot mushkulotlarini hal etishda insonparvar kishilarga yo‘l ko‘rsatadi. Firdavsiy tasviricha, Simurg‘ falakda parvoz qilsa, olamni zulmat qoplaydi, zamin-u zamon larzaga keladi. U kimsasiz sahro o‘rtasidagi tog‘ cho‘qqisiga uya qurgan:

*Bir tog‘ bo‘lardi, Elburz degan tog‘
Quyoshga yaqin-u, yerdan ko‘p uzoq.
U yerda Semurg‘ uyasi ham bor,
Unda biron kishi topilmas zinho.[7;153]*

“Shohnoma”da Simurg‘ osmonda uchib yurishi yoki Zolning da‘vati bilan nogahon paydo bo‘lishi quyidagicha tasvirlangan:

*Qorong‘ulik bo‘ldi zum o‘tmay havo,
Semurg‘ uchib keldi u farmonravo.
U qora bulutday yozdi qanotin,
Zulmatga chulg‘ab oy, quyosh hayotin [8;153]*

Simurg' obrazidan atoqli o'zbek shoiri Hamid Olimjon ham o'zining "Simurg'" dostonini yozishda foydalangan. Firdavsiy "Shohnoma"sidagi Simurg' bilan Hamid Olimjon dostonidagi Simurg' obrazida mushtaraklik mavjud. Har ikkala asarda ham Simurg' insonga do'st, insonning eng og'ir kunlarida u bilan birga bo'ladi. Firdavsiyda Semurg' bolalarining xohishi bilan Zolni boqadi, parvarish qiladi, til o'rgatadi, bilim beradi. Odam jaholatga yo'l qo'yadi, qush esa adolat yo'sinini tutadi. U Rustamga ajdar, devlarni, hatto Isfandiyorni yengishga ham yaqindan madadkor bo'ladi. Hamid Olimjon dostonida chin sevgidan yiroq, jaholatga giriftor bo'lgan xon qizi Parizod shartni bajargan Bunyodni qabul qilmay uning halok bo'lishini istab, dev jangiga yuboradi. Inson razolatga yo'l qo'yadi, Simurg' esa Bunyodni jasorat sari yo'llaydi. Bunyodni dev maskaniga eltgan Simurg' jasur yigitning g'alabasiga tarafdorlik qiladi. Semurg'ning qahramon yigit bilan muomalasi hamda Bunyodning dev bilan yakkama-yakka olishuvi va g'alabasi tasvirida "Shohnoma" ga hamohanglik bor.

Zamonaviy eron she'riyatida ham mazkur obrazdan samarali foydalanilgan. 60-yillarga kelib shoirlar ijodida yana bir qancha qush obrazlari qo'shildi. Masalan, Soya, Kasroiy va Jole ijodida qaldirg'och, kaklik va burgut obrazi, Muhammad Zoheriy she'rlarida baklan (qora qush), kanareyka, to'rg'ay qushi, Noderpur she'rlarida esa xud-xud qushidan muayyan simvolik obraz sifatida foydalanishgan.[9;152]

Simurg' obrazi - Siyovush Kasroiy asarlaridan o'rin olgan qush obrazlaridan biri. Siyovush Kasroiyning "Siyovush qoni" majmuasidan o'rin olgan "Simurg' qayg'usi" nomli she'rida Simurg' afsonaviy qushini ko'ramiz. Qadimiy asarlar va afsonalarga ko'ra Simurg' bir qush bo'lib, qarindoshlariga yordam berishga boradi va o'zining bir qanotidan yulib ularga beradi. Simurg' ularning yordamchisi bo'lishi uchun faqat uning patini olib olovda kuydirish yetarli bo'ladi. Rustam va Isfandiyor dostonida, Zol zamonida Simurg'ning pati o'tda kuydiriladi. Bu qush Rustamning yarasiga darmon qilishga tayyor edi. Ammo bu qush Siyovush Kasroiyning she'rida biz dastlab uchratgan Simurg' obrazidan farq qiladi. Unda u o'zining ulug'vorligini yo'qotib, qanotidan ajralgan qush sifatida namoyon bo'ladi. Garchi dastlab qanotiga

ega bo‘lib, pahlavonlar va bahodirlar qoshiga shoshilsada, ammo endi u o‘zining najotbaxsh qudratini yo‘qotgan, qanotsiz, huddi “qari chinor” “istirobli va g‘amgin” bo‘lib qolgan edi. Quyida Siyovush Kasroiyning “Siyovush qoni” dostonidan parcha keltirib o‘tamiz:

منم سیمورغ پنهان از نظرها	نهاده آشیانه بر سر کوه
نگاه خسته ام بر رهگذرها	دل بیتاب من در چنگ تشویش
چه رستم ها که آوردم به میدان	به زیر شاهبال سایه گستر
که امید بزرگم یافت پایان	چه بی سامان به هر کوهی پریدم
روان کردم به هر رزمی دلیری	پی آبادی و پرتنه عشق

Tajimasi:

*Tutib o‘zga tog‘ustin makon,
O‘shal Simurg‘man ko‘zlardan pinhon.
Mening xasta dilim tashvish domida,
Ko‘zlarim tikarman yo‘lovchiga giryon.
Ushbu mayin par soyasida,
Necha Rustam ko‘ribdir bu maydon.
Umidlarim so‘nganida,
Bevatan misoli har tog‘gauchdim.
Vayrona ishq obodligi yo‘lida
Harbiy jasoratni o‘rgatdim*

Kasroiyning mazkur she‘rida qadimgi asarlarda najotbaxsh bo‘lgan, ammo hozirda o‘z qobilyatini qo‘ldan boy bergan, oddiy xalqdek fikr yuritadigan, qanotlari va parlari to‘kilgan, endi hech bir ishga kuchi qolmagan g‘amgin va hijolat tortgan qushga aylangan Simurg‘ obrazini ko‘ramiz [8;57-69]. Shu o‘rinda bir savol tug‘iladi. Nega Siyovush Kasroiyning hayotdagi umid va yelib-yugurishni ifoda etgan “Orash-ye kamongir” dostonini yozib turib, uning ketidan ma‘yus va g‘amgin she‘rlarni o‘z ichiga olgan “Xun-ye Siyovush” dostonini yozdi. Mazkur to‘plamdan

o‘rin olgan “Anduh-ye Simurg‘” (“Simurg‘ning g‘ami”) she‘rida bu najotbaxsh qushni shunday tasvirlaydiki, endi u xarakat qilish kuchiga ega emas, hatto yordamini ham berolmaydi.

Siyovush Kasroiylar metafizik elementlarni kamaytirish va zaiflashtirish istagida insonni sahnada (asarda) namoyon qildi. Negaki, bu asarda inson o‘z taqdiriga mas‘uldir, u o‘z kelajagi va taqdirini belgilaydi. Bu nazariya insonlar ongida yevropada renessans davri boshlanishi bilan shakllangan. Galilo va Dekart kabi buyuk shaxslar yaratilgan qonunlarda insonning kuchi va roli tabiat ustidan hokimligini aytib o‘tganlar. Albatta bu fikrlar g‘arbda shakllangan. Eronda esa bu tarzda fikrlar mavjud emas edi. Ammo Eron xalqining g‘arb madaniyati bilan tanishishi, qolaversa Mashruta inqilobi ularning fikrlash tarzini o‘zgartirib yubordi. G‘arbliklarga xos fikrlar ba‘zi Eron ziyolilarini jiddiy o‘zgarishlar tomon chorladi. Inson taqdiri va uning diqqat markazida ekanligi zamonaviy shoirlar she‘rlarida juda ko‘p ko‘rina boshladi. Xususan, fors zamonaviy she‘riyatining otasi Nimoning fikricha “Bir lahzada inson ijtimoiy holatini o‘zgartirish uning qo‘lida va irodasidadir – inson tarixning haqiqiy afsonasidir va hamma narsa undan yaralgan” [10; 98].

Shoir ikki yo‘l o‘rtasida qoladi. Bir tarafdin Eronliklarning ko‘pchiligi milliy harakatining mag‘lubiyatidan xafsalasi pir bo‘lgan bo‘lsa, ikkinchi tomondan o‘z umidlari va istaklarini qo‘ldan boy berishni istamas edi. Shuni ham aytish kerakki, u hayot va o‘lim oralig‘ida qolgan edi. Shundan ko‘rinadiki mazkur majmuada umid va g‘am, vatan taqdiri va ozodligi turadi.

Xulosa. Shunday qilib, Simurg‘ obrazi juda qadimgi davrlarda paydo bo‘lgan, ezgulik timsoli, sharq xalqlari ijodkorlarining sevimli timsollari qatoriga kiruvchi qush obrazidir. Bu borada Eron zamonaviy shoiri Siyovush Kasroiylar qush obrazini yaratishda semurg‘ obrazidan samarali foydalangan. Simurg‘ qushi “Avesto”da, o‘zbek, fors va turkiy adabiyotlarda ijobiy va ezgulik timsolini ifodalovchi obrazlardan sanaladi. Simurg‘ qushidagi ulug‘vorlik, insonparvarlik kabi fazilatlar, garchi turli-tuman syujetlar orqali kitobxon e‘tiboriga havola etilgan bo‘lsada, sharq xalqlari madaniyatining o‘zaro uyg‘unligini namoyon qiladi. Turli

davrlarda sharq xalqlari boshidan kechirgan og‘ir vaziyatlar, taqdir sinovlari hamda jamiyatda yuz bergan o‘zgarishlar Simurg‘ qushi timsolida badiiy to‘qimalar asosida yoritib berilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Nazar Eshonqul. “Mendan “men”gacha. T. 2014 y. 88-bet.
2. Dilrabo Mingboyeva. Timsollar tilsimi. T.2022. 244-bet
3. Тревер К.В. Сенмурв-Паскудж. Собака-птица. – Л., 1937. – С.15-17
4. Олтин бешик. Ўзбек халқ ижоди. - Тошкент, 1988, 214-бет.
5. Тревер К.Б. Сэнмурв - Паскудж. Собака-птица. – Л., 1937. – С.11-12.
6. Abulqosim Firdavsiy. “Shohnoma” (Saylanma) T.-2012. B – 92-95
7. Hamidjon Homidiy. “Firdavsiy va o‘zbek adabiyoti” T.-2012. B-153
8. Кляшторина В.Б. Нова поэзия в Иране.-М.1975. С.152
9. اخوان ثالث، مهدی (1371) "سطرهای آخرین، کیان، سال دوم، شماره 8، صص 57-69 ادبیات پژوهش، شماره 9، پاییز 1388، مقاله حسین حسن پور آلاشتی، مراد اسماعیلی. "تحلیل اسطوره ها در اشعار سیاوش کسرایبی". ص9